

ENGRAM A IMPLIKÁTNÍ ŘÁD

Cyril Höschl

Je velikým štěstím setkat se v životě s někým, kdo Vás natrvalo obohatí. Setkání bývá nenápadné svou formou, avšak daleko sahající svými důsledky: otevře nové možnosti, obzory a křížovatky, přivede do Vašeho života další (do té doby neznámé) lidi a (do té doby netušené) hodnoty a především Vás nenápadně přiměje zamýšlet se nad sebou. Pro mne bylo takovým setkáním přátelství s Ivanem M. Havlem. Dnes, bezmála po 20ti letech, vím dost přesně, co pro mne znamenalo a jak se v mém chápání světa obrážely proměny, které Ivan sám prodělával. Naše první kontakty začaly někdy na přelomu 70. a 80. let, kdy jsem začal pravidelněji docházet na „Katětovské semináře“, jež se konaly (a konají) na matematicko-fyzikální fakultě UK. Byl jsem v mnohém naivní a přec novým pohledům otevřený, a tak jsem s nadšením hltal Ivanova přiblížení principů umělé inteligence (AI). Hezky ji třídil na „pattern recognition“ a „knowledge representation“ a předváděl, jak formalizovat rozpoznávání písmen, jak vyhmátnout bránovitost z brány a medvídkovost z medvídka. Honem jsem to utíkal vyprávět medikům, jednak aby nebyli hloupí a jednak abych to sám nezapomněl. Zanedlouho k Ivanovým výkladům přibyla domácí četba jeho *Robotiky*. Ivan měl v té době několik vlastností, které ho v mých očích vyvyšovaly:

1. Radost z myšlení
2. Hravost
3. Dobromyslnost
4. Snahu o jasnost, názornost a srozumitelnost
5. Oblibu metafor

6. Neobyčejnou empatii s tazateli v diskusi (vždy chtěl pochopit a většinou rychle pochopil, jak to *oni* myslí)

7. Dětskou radost z humoru (vždy se vděčně smál všemu, co dokázalo zvltnit jeho sémantické pole)

IMH mi otevřel: AI, brain-mind-body problém, obzory metafor. Ve druhé fázi našich souběžných životů přešel Ivan od AI k filosofii. Někteří naši společní známí (zesnulý Peter Fedor, viz foto) komentoval Ivanovu proměnu slovy: „Když někoho přestane bavit poctivá práce, začne filosofovat“. Jak to tak v životě chodí, výsledek byl paradoxní (Ivan má paradoxy rád). Uvedený komentář mne přinutil Ivana se zastávat, což byl kupodivu dobrý trénink pro léta svobody: doopravdy se mi tato schopnost hodila až po listopadovém převratu.

IMH mne naučil několika perlám, které dalekosáhle ovlivnily mé chápání ne zcela deterministické povahy světa. Tak třeba implikátní a explikátní řád.¹ Představme si do sebe vsunuté koncentrické skleněné válce s viskózní kapalinou mezi nimi. Kápneme do ní shora inkoust. Vznikne svislá čára. Pak válcem zatočíme a čára zmizí. Kdyby byl svět hezky vratný, měla by se při zpětném točení čára zase objevit. Příklad je ukázkou katchymního zkreslení paměti. Když jsem nedávno, tedy asi po 16 letech, vzpomínal na tuto ukázkou se Zdeňkem Neubauerem (ZN), byl jsem úplně vedle. Pletl jsem si to s obdobím, kdy na seminářích „frčel“ deterministický chaos a myslel jsem, že po „cestě zpět“ je tolik bifurkací, že „implikátní řád“ se nemůže nikdy zjevit. Zdeněk mi připomněl, že opak je pravdou: v Bohmovi se čára zase objeví. To není možné! To je proti duchu všeho, co jsme říkali a oč jsme pečovali. Připadal jsem si hloupě. Můj engram měl totiž zcela opačné znaménko než tehdy. Jak je to možné? Zdeněk mne uklidnil v Ivanově duchu: „Výsledek točení závisí na tom, jak to laborantka zvládá. Můžeš vycho-

¹D. Bohm: *Wholeness and the Implicate Order*. Routledge & Kegan Paul, London 1980.

vat laborantky tak, aby to vždy vyšlo, nebo tak, aby to vždy nevyšlo. Záleží na viskozitě kapaliny a na dostatečně pomalém a opatrném točení válcem“. Podle mne ani chemik s akademickým titulem nerozloží bábovku zpět na cukr, mouku, vejce a mléko. (Ivan by v tomto bodě se mnou souhlasil, kdežto Zdeňk by to vyřešil drobením bábovky na pole, do krmiva slepici a krávě).

Ivan mne také naučil nejdelší české větě, která je pozpátku stejná jako od předu, i s háčky a čárkami.² Sice jsem to v životě už nikdy nepotřeboval, ale přivodilo mi to dobrou náladu a utužilo můj obdivný vztah k Ivanovi. Všichni čteme různé zajímavé věci, ale Ivan je uměl s nadšením a zvědavou hravostí předávat dál a pořádat kvůli nim semináře.

Já jsem Ivana na jeho cestu po mind-body problému naopak vybavil citátem, kterým babička trápivala malého Bertranda Russella: „What is mind?“ „No matter.“ „What is matter?“ „Never mind.“. Vím, že se mu líbil, jakož i Zdeňku Neubauerovi.

Psát o Ivanovi znamená psát i o mnoha jiných lidech. Nelze to oddělit. To proto, že Ivan otevírá křižovatky od člověka k člověku. V mých očích k Ivanovi neodlučně patří Dáša (mačka), medvídek (ZN), medvídkova Máša (Svobodová) a příkladně Jiří Fiala (Flok³, jinak pořadatel tohoto sborníku). Mimo MFF UK jsme se setkávali na „podzemních“ seminářích u Havlů na Rašínově (tehdy Engelsově) nábřeží, kde jsme jednou také s Janem Libigerem přednášeli (o knize J. Ecclese a K. R. Poppera: *The Self and Its Brain*) a kde jsme se také osobně setkali s V. V. Nalimovem.⁴ U Koníčka, kam jsem chodili po revoluci vždy ve

² „Děv zná pět Štěpán zvěd“.

³ Nezapomenutelný byl zájezd pánů Fialy, Neubauera, Libigera a můj do vily Vigoni u Lago di Como, kde jsme se věnovali pouze myšlení (vznikla z něj pak kniha R. Zwilling (Ed.): *Natural Sciences and Human Thought*, Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg-New York 1994). To se odehrávalo převážně v bývalé stáji pod cedulkami se jmény koní. ZN a JF byli Flik a Flok, JL a CH byli Rondello a Gipsy. Flik a Flok nadrobili v autě jako jiná, nikoli koňská species.

⁴ V. V. Nalimov, Ž. A. Drogalina: *Psichol. Žurnal* 5, 1984:111.

středu večer, poznali jsme se navzájem s mnoha dalšími lidmi různých denominací.

Můj první významnější pokus protáhnout IMH a spol. par-
ketem oficiálních struktur před očima papalášů se docela zda-
řil. Zúčastnili jsme se svorně 1. celostátní konference biologické
psychiatrie v Karlových Varech, 12.-15. září 1983. Ivan se teh-
dy ptal, proč se ta psychiatrie jmenuje „biologická“, když přeci
se týká lidí a jiné lidi než biologické asi psychiatrie nestudu-
je, takže by stačilo jen „psychiatrie“. Uznal jsem to a Ivan šel
dál: proč konference (biologické) psychiatrie, když přece každá
konference je vlastně (kolem a kolem) psychiatrická. Navrhl,
že by tam mělo být napsáno pouze „konference“. Měli jsme se
hezky, IMH a JF byli okouzující. S milým překvapením zjis-
tili, že v psychiatrické „struktuře“ se pohybuje bratr básníka
Petra Kabeše Jan, že se s řadou lidí dá hezky mluvit a s ně-
kterými nestydno dokonce i vyfotografovat (viz). Peter Fedor,
fenomenální biofyzik, je bohužel již po smrti, Lubica Beňuš-
ková později pobývala delší dobu u Laco Kováče v Ivance pri
Dunaji a pak v USA, Alojz Rakús byl po převratu slovenským
ministrem zdravotnictví, IMH zůstal sám sebou, ačkoli se stal
šéfredaktorem Vesmíru a ředitelem CTS. Navíc exkurze v karlo-
varském pivovaru Karel je nezapomenutelná, včetně kvasnicové
ochutnávky.

Pak přišla léta svobody a společného pobývání na Universitě
Karlově. Mám tu čest i potěšení jezdit na zasedání vědecké ra-
dy CTS. Jsou to závany starých časů. Bývá tam dobře. Všichni
ti matematici, fyzici a obecní myslitelé jsou tak neškodní, mi-
lí, naivní a hraví. Tak snadno zranitelní. Jakoby Ivanovi z oka
vypadli. Jsou jeho velkou zásluhou. Ivan vynechal funkce, par-
lamenty, ministerstva a média. Zanechává po sobě ve svých
60ti letech brázdu jemnější, nenápadnější, ale rafinovanější. Je
to brázda v srdcích těch, kdož spoluvytvářejí vědomí tohoto
národa a jeho spiritualitu. Je to obrovská zásluha. Q.B.F.F.F.

Zleva: Peter Fedor, Lubica Beňušková, Jan Libiger,
Ivan M. Havel, Cyril Höschl, Alojz Rakús.
Klečící je psycholog z Bratislavy.